

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Кафедра права

Курсова робота
з дисципліни:
«Цивільне процесуальне право»
на тему:
«Групові позови у цивільному судочинстві»

Виконав:

студент групи Пб-21

спеціальності «право»

Костов М.А.

Керівник

Руденко О.А.

Тернопіль, 2022

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика групового позову.....	5
1.1 Поняття групового позову.....	5
1.2 Історія виникнення та розвитку групового позову.....	7
1.3 Груповий позов в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. Процесуальні особливості цивільного захисту публічних інтересів.....	16
2.1. Груповий (масовий) позов як процесуальний механізм захисту публічних інтересів.....	16
2.2. Процесуальні особливості доказування в справах за груповим(масовим) позовом в рамках цивільного судочинства.....	21
Висновки.....	27
Список використаної літератури	

Вступ

Перша стаття Конституції України передбачає що наша держава є правовою, такою що заснована реальному забезпеченні та визнанні людських прав і свобод, верховенства права та взаємної відповідальності що виникає між державою та її громадянином. Визначним атрибутом такої держави є гілка судової влади, яка якісно, вчасно та виключно в рамках законодавства провадить свою діяльність.

Основний закон України говорить про відповідальність держави, а отже пріоритетом у діяльності всієї структури органів державної влади має бути захист оспорюваних, порушених та невизнаних прав та інтересів громадян, він має виконуватися за допомогою широкого комплексу заходів

Захист прав та свобод людини і громадянина в судовому порядку це той ефективний механізм, який застосовується з метою кінцевого вирішення спору, який виник між учасниками справи .

Розвиток сучасного суспільства зумовлює постійну потребу адаптувати процесуальні норми та захисту прав та інтересів до характеру небезпек нових порушень права.

В нашій країні давно постало питання законодавчого оформлення та регулювання позовів з приводу захисту однотипних інтересів широкого, в тому числі не визначеного кола осіб. Світова історика та практика говорить про такий специфічний інститут як колективне, групове або як його ще називають масове провадження.

На цей час в українському законодавстві відсутні чіткі норми, що регулюють процеси та механізми пред'явлення та ведення таких позовів, не має норм що охоплювали б всі питання що виникають протягом процесу та по його закінченню.

Не дивлячись на велику кількість досліджені різноманітних науковців єдине розуміння природи та сутності цього виду позову залишається відкритим та породжує жваві дискусії.

Тобто тема є вкрай актуальною та має широкий простір для проведення досліджень.

В представленій курсовій роботі ми спробує розібратися в понятті групових позовів на прикладі історії країн, що давно і успішно імплементували їх у своє національне законодавсту та думок науковців.

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика групового позову

1.1 Поняття групового позову

Колективний позов – є процедурою процесуальної співучасті, яка розрахована на об'єднання однорідних позовних вимог широкої групи осіб, в єдине провадження із виникненням відповідних наслідків для них. Позивач виступає представником для цієї осіб, які хоч і не є сторонами справи самостійно, але мають однорідні вимоги [1].

Питання процесуальної співучасті регулюється ст.50 ЦПК України, де також визначаються умови, за якими можна віднести позов до колективного: позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно.

Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо:

- 1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;
- 2) права і обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;
- 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки.

Співучасники можуть надати представницькі повноваження для ведення справи одному із співучасників, у випадку коли він має повну цивільну процесуальну дієздатність [2].

Колективний позов включає в себе елементи процесуальної співучасті (в провадженні формально беруть участь всі члени групи, на них безпосередньо розповсюджується судові рішення), а також судового представництва (від імені групи в силу особливих процесуальних вимог судові провадження ведеться однією або кількома особами).

Позитивними аспектами колективних позовів є:

- 1) захист великого кола споживачів, чиї права та інтереси було порушено;

- 2) зменшення навантаження на суди дрібними позовами;
- 3) економія матеріальних та часових ресурсів учасників процесу;
- 4) одночасний захист публічно-правового інтересу та індивідуального;
- 5) результат групового позову поширюється і на тих осіб, які не приймали участь у розгляді справи, але відносяться до групи за встановленими характеристиками.

Правом на пред'явлення колективного, або як його ще називають масового позову мають багато суб'єктів, але позовна заява підлягає судовому розгляду лише якщо позивач і відповідач є процесуально правоздатними. Проте невизначене коло осіб, як особливий суб'єктний склад на боці позивача визначається своєю кількісною й персональною невизначеністю та несталістю.

Комаров В.В. зазначає, у випадку звернення до суду з позовом для захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб конкретною фізичною особою, котра є позивачем, вимога щодо цивільної процесуальної правоздатності поширюється на цю особу й відповідача. Коли пред'явлення позову вчиняється суб'єктом захисту прав та інтересів інших осіб вимога така вимога поширюється тільки на відповідача [3].

Інститут колективних позовів рідко здатний забезпечити досягнення адекватного вирішення проблеми коли стосується більш широкого кола осіб ніж 5-10 співучасників, мова може йти про сотні, або навіть десятки чи сотні тисяч осіб. Найчастіше виникають перешкоди саме формального характеру.

ЦПК України містить норми та поняттям кількох позивачів або відповідачів. Головною проблемою застосування інституту процесуальної співучасті є неможливість забезпечити ефективний розгляд справи заради захисту прав широкого кола осіб.

Результатом задоволення групового позову може бути:

- 1) рішення суду щодо примусу відповідача вчинити певні дії;
- 2) створення відповідачем компенсаційного фонду для відшкодування збитків всім членам групи.

Так як в ЦПК України та інших законодавчих актах не передбачено чіткої процедури та механізму пред'явлення і ведення групових позовів, які б охоплювали усі численні питання, які виникають від початку процесу і до його закінчення можна відверто говорити про практичну відсутність в українському судочинстві інституту колективних позовів.

На разі життєво необхідно створити стійку та продуману уніфіковану систему інституту колективного позову в Україні, орієнтуючись на яку, учасники цивільних відносин могли б розуміти весь процес захисту порушених прав та інтересів групи осіб: від збору інформації та визначення позивачів до виконання судового рішення. Завдяки досвіду іноземних країн ми можемо вивчити та проаналізувати різноманітні аспекти реалізації інституту колективного позову з урахуванням усіх його проблем та переваг.

1.2 Історія виникнення та розвитку групового позову

Концепція та форма інституту колективного позову (class action) зародилася в країнах прецедентного права.

Попередником class action історики вважають інститут group litigation, що з'явився в середньовічній Англії на початку 13 століття та стосувався груп осіб, котрі є пов'язані між собою належністю до певної соціальної структури (парафії, гільдії, населеного пункту).

Суди того часу допускали можливість як звернутися з позовом до такої групи осіб, так і право представників цієї групи вимагати захисту своїх інтересів. Поступово застосування group litigation зменшувалося та ставало все більш рідким, до поки не припинилося у середині 19 століття через низку подій.

Class action в його сучасному розумінні з'явився і поширився світом із Сполучених Штатів Америки, досвід яких адаптували спочатку країни

Співдружності націй – Канада та Австралія, а згодом – країни Європи та Південної Америки.

США перейняли інститут групового позову та закріпили положення про нього у Федеральних правилах 1842 року, а також в деяких інших актах.

З того часу цей інститут зазнавав певних змін пристосовуючись до вимог часу, і сьогодні правила провадження за груповими позовами закріплено, зокрема, в Правилі 23 Федеральних правил цивільного процесу для районних судів Сполучених Штатів Америки (надалі – ФПЦП).

Для прийняття групового позову до провадження позивач зобов'язаний довести, що існують всі необхідні умови для його пред'явлення, а суд, перед тим як засвідчити груповий позов, має встановити його відповідність семи умовам. Дві такі умови не містяться в ФПЦП і були визначені судовою практикою:

1) Наявність певної групи осіб. Так, в більшості випадків позивач зобов'язаний окреслити встановлену групу. Наприклад формулювання всі бідні люди буде недостатнім для кваліфікації групового позову.

2) Представник групи, який власне захищає інтереси групи, має бути її членом.

Чотири умови закріплені Правилі № 23 (а):

3) Група є настільки чисельною, що співучасть всіх її членів є практично неможливою.

4) Спільність вимог, яка полягає в тому, що існують питання права і факту, спільні для всієї групи.

5) Типовість вимог, яка означає, що вимоги або заперечення представників групи є типовими з тими, які пред'являються групою.

6) Представники групи будуть визнані судом неупередженими та такими, що будуть сумлінно і добросовісно захищати інтереси групи.

Після встановлення судом відповідності поданого позову шести вищевказаним умовам, суддя встановлює, чи має групове провадження суттєві переваги перед іншими можливими процесуальними формами захисту. З цією метою суд

перевіряє груповий позов на відповідність трьом категоріям, передбаченим Правилем 23 (b).

Після того, як буде встановлено відповідність заявленого групового позову до однієї із вказаних категорій, суд приймає рішення про порушення провадження за груповим позовом [4].

У США Груповий позов базується на механізмі неучасті, що означає – на всіх хто відноситься до «класу», поширюється дія ухвали чи угоди, якщо визначений термін особи не заявили про свою неучасть у позові (opt-out) [4].

Усі держави-члени ЄС, де практикуються колективні позови, обрали механізм участі, за виключенням Нідерландів і Португалії.

Механізм участі (opt-in) означає, що позов поширюється на тих представників «класу», що заявили про своє бажання приймати участь у позові.

Ще одною відмінністю між американським груповим позовом і видами колективних позовів, котрі запроваджені у державах-членах ЄС фінансування позову та гонорарів адвокатів.

У США для групових позовів залучаються приватні кошти третіх сторін. У ЄС колективні позови фінансуються за рахунок внесків членів групи, НПО і правової допомоги. Адвокати у США переважно застосовують умовні гонорари кошти виплачуються адвокату лише у випадку позитивного вирішення справи та зазвичай складають певний відсоток від присудженої судом компенсації або від суми досягнутої в домовленості між сторонами справи. Умовні гонорари критикують за стимулювання корисливої культури судового процесу, адже юридичні фірми одержують необґрунтовано високі гонорари.

Загальне правило у Європі говорить – що сторона, яка програла має компенсувати фактичні витрати понесені переможцем, оплата адвокатського гонорару входить у число цих витрат.

Нідерланди є однією з лише двох держав-членів ЄС, де діє методика неучасті. Але, на відміну від США, члени групи можуть заявити про неучасть тільки після оголошенням суду угоди про врегулювання обов'язковою. Як правило, суд надає членам групи тримісячний термін для повідомлення про не бажання бути пов'язаними угодою про врегулювання. По закінченню терміну одна із сторін усе ще може вийти з угоди, у випадок незначної кількості постраждалих, що вимагають у неї компенсації. В угоду про врегулювання повинно бути застереження стосовно цього [5].

Швеція обрала метод участі. Згідно із процедурою, суд визначає термін, протягом якого члени групи повинні письмово повідомити суду про своє бажання залишитися у групі. Суд інформує лише тих, хто відповідає наданому позивачем опису групи. Це робиться за допомогою листів або через засоби масової інформації. Члени групи, котрі заявили про свою участь, не є сторонами у провадженні, проте стають ними вступаючи у процес. Висловлюючи своє бажання про участь член групи також бере на себе судові витрати.

Постанова суду набирає законної сили (*res judicata*) як для членів групи, які заявили про свою участь, так і проти них. Вимог щодо кількості членів у групі немає, якщо у групі більше одного члена.

В Австрії, як і в інших державах ЄС, існує законодавство, котре дозволяє подавати колективні позови для перешкоджання діловій практиці, тобто для винесення судових заборон. Австрійська асоціації інформації для споживачів може порушувати подібні справи та об'єднувати кілька претензій в один позов. Цю форму називають “*Sammelklage nach österreichischem Recht*” (груповий позов за австрійським правом).

Такий позов не варто вважати справжнім груповим позовом; це радше об'єднання індивідуальних претензій. Кожний заявник вважається з юридичної точки зору позивачем [6].

Але повернімось знову до Англії, з якої почалась наша розповідь, історія її колективних позовів почалася наприкінці 17-го століття з системи правосуддя котру називають «за правом справедливості». Прецедентне право, накопичувалось досить повільно, і до 2000 року групові провадження мали мінімальний вплив на споживачів та інші зацікавлені групи.

Запроваджені у 2000 році нові положення, викладені у частині 19 Правила цивільного судочинства, вони ввели накази за груповими процесами (НГП), у яких сторони можуть подавати заяву до початку провадження чи після його завершення. Обов'язковою ухвала є тільки для тих осіб, котрі оголосили про свою участь. Якщо НГП затверджується судом, то призначається керуючий суддя, ним створюється реєстр групи, містить необхідну адміністративну інформацію, таку як дата оголошення про участь.

Розглядаючи НГП суд може призначити до слухання одну або кілька справ учасників групи як пробні, призначити ведучого адвоката і встановити термін закінчення включення претензій до реєстру групи. На сьогодні було зареєстровано понад п'ятдесят НГП [7].

Іспанією процедуру групових позовів було запроваджено у 2001 році. Такі позови можуть подаватись окремими особи та організаціями споживачів. Також позов можуть порушувати суб'єкти що створені для захисту інтересів споживачів. Варто відзначити, обмеженість сфери групових позовів у Іспанії виключно відшкодуванням збитків споживачам. Тобто, процедури групових позовів не застосовуються при розгляді екологічних претензій чи інших претензій, якщо вони не стосуються споживачів.

В українському законодавстві на сьогоднішній день не має належного відображення поняття колективного позову та процесуальні норми, що пов'язані з його впровадженням, це істотно обмежує можливості для відновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб. Розвиток комплексного законодавства в

Україні є необхідною передумовою впровадженню нової практики розгляду і вирішення справ, в яких зацікавлені не тільки окремі особи, а також і суспільство, адже колективний позов носить саме публічний характер.

Багатьма країнами загального та континентального права вже доведена ефективність інституту групового позову. Для становлення цього інституту в рамках національного судочинства досвід цих країн має бути взірцем та дороговказом.

Щоб повноцінно впровадити інститут колективного позову в Українське законодавство, насамперед, необхідно:

- 1) розробити комплексні нормативно-правові засади для впровадження інституту позову;
- 2) створити умови для надання кваліфікованої правової допомоги за колективними позовами;
- 3) забезпечити розвиток альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів;
- 4) передбачити в законодавстві норми щодо відшкодування громадським організаціям судових витрат, пов'язаних з розглядом колективних позовів;
- 5) закріпити у законодавстві положення про підсудність групового позову суду за місцем знаходження відповідача та продовжити адаптацію законодавства України до законодавства ЄС.

1.3 Груповий позов в Україні

В період судової реформи 2017 р. та модернізації національного процесуального законодавства розробниками оновленого ЦПК України, Радою з питань судової реформи, – на час презентації законопроекту було оголошено про вирішення

питання групових (або «класових», «масових») позовів та інших питання, що дозволить сильно зменшити навантаження на судову систему [8].

Якщо в адміністративному судочинстві було запроваджено процедуру розгляду типових справ в спрощеному провадженні з урахуванням рішення у зразковій справі, яку можна розглядати як спосіб судового захисту численної групи осіб, то оновлене цивільне процесуальне законодавство має в собі положень, котрі визнають порядок розгляду групових позовів, що є явно негативним чином впливає на ефективність судового захисту прав численних груп осіб.

Діючий ЦПК України в п. 5 ч. 1 ст. 162 містить норми, тотожні ст. 96 ЦПК України минулої редакції (до 03.10.2017) про віднесення до переліку вимог, за якими може бути видано судовий наказ, вимоги про повернення вартості товару неналежної якості, коли є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Виходячи з цього можна говорити, що в національному цивільному судочинстві знайшла часткове закріплення лише організаційний груповий позов, і лише в чітко визначеній сфері, а саме з приводу захисту прав споживачів.

До того ж, як свідчать дані судової статистики за останні роки, випадки звернень до суду із заявами про видачу судового наказу про повернення вартості товару неналежної якості на підставі рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів, є вкрай поодинокими [9–11].

15.05.2019 року до Верховної Ради України було подано Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо групових позовів про

захист прав споживачів, права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище, яким мало бути вирішено питання запровадження групових позовів до національного процесуального законодавства. Проте, згодом вказаний законопроект було відкликано [12].

Втім, на наше переконання, такий стан речей жодним чином не свідчить про відсутність потреби у врегулюванні на законодавчому рівні інституту групового позову в Україні та запровадженні означеного інституту в цивільному судочинстві.

При цьому до основних питань, які потребують вирішення в національному цивільному процесуальному законодавстві, з урахуванням позитивного досвіду інших країн, в яких успішно функціонує інститут групових позовів, обґрунтовано віднесено:

- 1) визначення критеріїв визнання позову як групового (сертифікація);
- 2) визначення складу групи та з'ясування згоди потенційних учасників провадження на участь у ньому з огляду на можливі допустимі механізми погодження або відмови учасника групи (opt-in/opt-out);
- 3) визначення юрисдикції та процесуальної компетенції судів із розгляду і вирішення справ за груповими позовами;
- 4) вироблення процесуального механізму подання групового позову (через єдиного позивача – представника групи або особою, яка діє в «чужих» інтересах (громадські об'єднання, органи державної влади, прокурор тощо));
- 5) перекваліфікація справи за індивідуальним позовом у груповий позов за ініціативою суду та/або сторін у справі;
- 6) інформування учасників (потенційних учасників) групи про відкриття провадження у справі за груповим позовом, час та місце судового розгляду, прийняте судове рішення;
- 7) закриття провадження без ухвалення рішення суду, відмова від позову, можливість укладення мирової угоди в процесі розгляду групового позову;

8) право особи, яка не була членом групи у провадженні за груповим позовом, але рішення у справі стосується її прав, звертатися до суду в індивідуальному, але процесуально спрощеному, порядку, доводячи лише те, що рішення стосується її прав;

9) оскарження рішення як кожним із членів групи, так і особами, які не є членами групи, проте рішення стосується їх прав, та виконання рішення.

Крім вищенаведених питань, значної уваги заслуговує вирішення питання фінансового забезпечення процедури звернення із груповим позовом та розгляду такого позову судом.

З огляду на вищезазначене, а також враховуючи положення Директиви 2020/1828 Європейського парламенту та Ради про представницькі дії (позови) щодо захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС [13] та завдання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу як пріоритетної складової частини процесу інтеграції України до ЄС, актуальним та доцільним убачається продовження як теоретичних досліджень інституту групового позову, вивчення досвіду інших країн щодо правової регламентації та практики застосування такого виду позовів, так і безпосереднє запровадження даного процесуального інституту до цивільного процесуального законодавства України та національного судочинства, що має сприяти доступності правосуддя для захисту прав численних груп осіб

РОЗДІЛ 2. Процесуальні особливості цивільного захисту публічних інтересів

2.1. Груповий (масовий) позов як процесуальний механізм захисту публічних інтересів

Науковий підхід до вивчення та аналізу доцільності запровадження інституту масових (групових) позовів періодично стають мішенню поглядів науковців цивілістів, експертів у галузі цивільно-процесуального права та дослідників адміністративного судочинства.

Сучасні процеси трансформації в правовому регулюванні судової системи та процесуального законодавства викликали значне пожвавлення сплеск наукового інтересу до проблематики впровадження нових процесуальних механізмів таких як інститут преюдиційного запиту, ухвалення пілотного рішення, подача групового позову та зразкової або типової справи. Це створить умови для суттєвої оптимізації підходів швидкого створення єдиної та цілісної судової практики, потягне за собою істотне розвантаження судів котрі буквально зариті в масиви однорідних справ, та допоможе в профілактиці судових помилок в застосуванні права шляхом надання консультативного висновку у конкретній справі без втручання у здійснення правосуддя.

Верховний Суд України у 2015-2016 роках активно приймав участь у заходах, пов'язаних з потребою розуміння громадянами, пенсіонерами, споживачами пільги яких зупинено державними органами, поняття групового (масового) позову, а також різноманітності виявів групового позову в діяльності судів, в аспекті якості роботи цього процесуального інструменту для розвантаження адміністративних судів [14].

В той же час, цивільна юрисдикція здатна отримати значну користь від реального створення інституту групового позову, як-от:

- 1) розвантаження судів;

2) створення дієвих правових підходів для заохочування національних підприємств виробників-монополістів до відповідної поведінки не зловживаючи правом ефективного забезпечення соціальної направленої діяльності держави (ст. 3 Конституції України), коли людину визнано найвищою цінністю в державі.

Саме такі напрямки своєї діяльності держава зможе успішно виконувати в особі судів і суддів при розгляді групових позовів які стосуються колективного захисту прав стосовно відшкодування моральної, завданої майнової шкоди або ж із питань захисту екологічних, споживчих, та окремих майнових прав осіб стосовно повернення депозитів чи правової стабільності кредитних відносин у разі негайного банкрутства банку, у випадку відсутності публічних механізмів виконання людиною кредиторського права, відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» тощо.

Проблема захисту багатоманітних колективних, масових інтересів періодично були є і ще протягом довгого часу будуть предметом наукових досліджень адже ця тема здебільшого має форму теоретичних дискусій і дисертаційних досліджень.

На разі теоретичних доробок є замало для відображення тих чи інших положень, елементів конструкції масового позову досягнули доктринної форми, бо вживані поняття і ті містять сліди неузгодженості.

Приміром, для позначення цього позову вживаються водночас такі терміни як «масовий», «груповий», «класовий», «колективний». Дискусії з питань сутності юридичної природи цих позовів триває як і щодо їх класифікації [15, с. 38].

Отож, починаючи вивчення особливостей захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві за допомогою використання масового (групового) позову, варто сказати, стрімкий та постійний розвиток суспільного життя потребує розумного реагування на них, саме тому всі правові держави постійно удосконалюють механізми правового впливу.

Протягом останнього часу суспільні відносини у всіх сферах набувають усе більшої бистроплинності, через що право не завжди адекватно та своєчасно відповідає на їх трансформації. Логічним є істотне підвищення і кількість прав та свобод учасників правовідносин що порушуються, в тому числі типових цивільних правовідносин.

Мова йде про групові права та інтереси осіб, що не отримують ефективного та необхідного захисту шляхом розгляду їх позовів відірвано та поодиночі.

Не допомагає це і зменшенню навантаження на судів, котрі зараз страждають від значного дефіциту кадрів та серйозної завантаженості.

Протяжні кризові явища в державі силують констатувати про порушення значної кількості однорідних приватних інтересів учасників суспільних відносин, котрі у своєму поєднанні здатні перетворитись в публічний інтерес.

Викладеним вище пояснюється злободенність запровадження інституту захисту прав, свобод та інтересів інших осіб, що має кілька способів для розуміння та означають як необхідність захисту державних і публічних та суспільних інтересів в процесі здійснення правосуддя уповноваженими на те органами, так і захист широкого кола вище згаданих приватних інтересів.

Враховуючи соціально-економічні та юридичні перетворення з'явилась нагальна потреба в судовому захисті груп осіб, які перебувають в однорідних юридично-фактичних обставинах в результаті порушення їх інтересів однією і тією ж особою. Приміром, такі інтереси може проявляти в колективних трудових спорах.

Чи ж такі особи володіють незначними майновими активами у порівнянні із тим суб'єктом, котрий порушив їх право і має на ринку монопольне становище.

Така ситуація з'явилась внаслідок появи відносно нових для України видів власності: акціонерної, довірчої, господарських товариств, повних товариств, різного роду інвестиційних відносин тощо.

Діюче національне законодавство проявило певну нездатність забезпечити дієвий захист порушених прав таких осіб. На практиці розгляд їх позовів доводить, що захист порушених прав у деяких категоріях справ про ошуканих вкладників, споживачів, природо користувачів та ін., є істотно ускладненим та неефективним.

В той же час потреба судових викликів і повідомлення всіх осіб, які на стороні позивачів приймають участь у процесі, робота з ними потребує багато часу, сил, часу та судових витрат. Це зовсім не сприяє ефективності та дієвості судового захисту. Кінець кінцем, ймовірна ситуація, при якій судові витрати, котрі буде понесено позивачами, перевищать суми, отримані за судовим рішенням, у випадку задоволення їх позовних вимог.

Особи, котрі володіють правом захищати інтереси інших осіб, не мають матеріальної заінтересованості у питанні вирішенні спору, їхні права не було порушено відповідачем, їх звернення до суду мають на меті захисті не свого інтересу, а права іншої особи. Їх інтерес має суто процесуальну природу, а участь у процесі пов'язана зазвичай зі здійсненням такими суб'єктами покладених на них управлінських функцій.

Отже, відкриття та розгляд справ особою представником у інтересах інших осіб не можна розцінювати, як обмеження принципу рівності сторін у процесі, адже не дивлячись на розширений суб'єктний склад із сторони позивача, сам обсяг процесуальних повноважень не змінюється, як і розмір повноважень відповідача.

Напроти, з'являється можливість участі для державних органів, підприємств та установ, організацій, громадських організацій, це забезпечує гарантії дійсної рівності сторін у процесі, адже ця категорія в умовах розшарування населення за

майновою сегрегацією може стати «інквізицією, де інквізитором будет не суд, а більш багата сторона, яка здатна найняти хорошого адвоката» [16 с. 45].

Конституційна реформа правосуддя 2016 р спричинила новий етап розробки процесуального законодавства з ціллю довести його до відповідності вимог Основного Закону України. Головними цілями цієї реформи було створення нових шляхів поширення цивільної юрисдикції на усі спори на території України, а не на яку небудь правову ситуацію, уповноваженим суб'єктом вирішення якої раніше було визнано судом, укріплення безперечного професійного представництва в судах усіх рівнів та юрисдикцій з 2019 року.

Заміна старого підходу робить актуальною потребу в переусвідомленні якості вчинення правосуддя, в тому числі, за рахунок зменшення навантаження на суддів.

Досить показовою є наступна статистика: протягом 2020 року до Оболонського районного суду міста Києва звернулися громадяни із 80 позовними заявами що стосувались захисту прав споживачів та відшкодування збитків котрі було їм завдано туристичною компанією. Ця компанія надавала туристичні послуги у якості туроператора. Однак 16 січня 2020 року на її офіційному сайті було викладено повідомлення про те, що компанія з 17 січня 2020 року зупиняє відправлення туристів за придбаними турами, тобто компанія заявила про односторонню відмовляється від виконання зобов'язань щодо надання туристичних послуг раніше взятих на себе.

Розгубленні клієнти компанії одразу звернулися до туристичного оператора з вимогою повернути сплачені ними кошти, проте відповіді на свої звернення вони так і не отримали. Після звернення громадяни до Оболонського районного суду міста Києва із позовами про захист своїх порушених прав, в цих справах було прийнято рішень на користь позивачів .

Аналогічних масових порушень прав фізичних і юридичних осіб стає все більше, перш за все у споживчій сфері, це спричинено фактичною безкарністю монополістів-надавачів певних послуг чи виробників певної продукції або продукту.

Тож, сучасна швидкоплинність суспільних відносин вимагає від права розумної та своєчасної реакції законотворця що має на меті недопустити порушення прав і свобод осіб у разі генерування нових правил поведінки та, в разі їх порушення, – дієвого, законного й вчасного захисту цих прав. Серед засобів такого недопущення є груповий позов. Роль інституту групового позову викликана потребою захисту прав, свобод та інтересів певної групи осіб, котрі в результаті порушення їх прав та інтересів перебувають в аналогічній юридично-фактичній ситуації [309].

Досвід застосування на практиці в різних країнах правил для позову як ефективного механізму судового вирішення правових конфліктів, яким притаманна велика кількість учасників справи на боці позивача, свідчить про його дієвість у таких аспектах:

- 1) підвищення доступності правосуддя;
- 2) процесуальна економія;
- 3) позитивний вплив на поведінку будь-якого суб'єкта господарювання.

В Україні теж спостерігається збільшення кількості одноманітних, однотипних за характером спорів, переданих для судового розгляду, й вимог, що базуються на однакових чи подібних фактичних обставинах і мають аналогічне обґрунтування з точки зору права. Виходячи з викладеного та з урахуванням стабільно високих показників робочого навантаження на вітчизняну судову систему, впровадження інституту групових позовів в Україні видається надзвичайно актуальним.

2.2. Процесуальні особливості доказування в справах за груповим(масовим) позовом в рамках цивільного судочинства

В цивільному судочинстві важливу та процесуально необхідну роль відіграє процес доказування у виконанні поставлених перед судочинством задачах, котрі визначено ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України. Через те, що він слугує процесуальним дороговказом при плануванні спрямованості своєї доказової діяльності учасниками справи заради здобуття мети участі в справі, для суду ж – допомагає прийняти рішення у справі на основі повного, усебічного та об'єктивного з'ясування всіх обставин та фактів справи, вивченні представлених доказів та ухвалити законне та обгрунтоване рішення.

Важливе місце посідає доказування в процесуальних галузях права, завдяки ньому реалізуються функції суду, мета й інтереси учасників справи, та функції інших учасників судового процесу (свідка, експерта, експерта з питань права).

При розгляді справ за колективними (груповими) позовами відкритим є питання яке стосується обсягу поданих до суду доказів усіма співпозивачами, кількості цих доказів.

Це може призвести суд до перевантаження доказами та до збільшення часу розгляду справи у зв'язку з потребою їх дослідити. Цю проблему можна вирішити шляхом започаткування процедури повернення стороною наданих доказів за зверненням суду, при умові що :

- 1) аналогічні докази, котрі підтверджують ті ж обставини і факти, за умови наявності у справі тотожних доказів, які підтверджують одні й ті ж обставини чи факти;
- 2) згоди учасника справи на відізвання доказу із матеріалів справи;
- 3) відсутності заперечень від інших учасників справи;
- 4) питання доведеності обставин вже вирішено та їх доказування не викликає сумнівів у суду та учасників справ.

При розгляді справ за масовими позовами, у зв'язку з їх соціальною значимістю у рамках правового захисту широкої, точно не визначеної групи осіб, котрі постраждали від неправомірної діяльності фізичної або юридичної особи, держави, як вид юридичного факту переважно виступають юридичні певної визначеної фізичної або юридичної особи, що мають ознаки вільного волевиявлення та суперечать нормам і принципам права, порушують особисті, суспільні або державні інтереси, та здатні проявлятися у вигляді проявлятися у вигляді юридичних актів і юридичних дій (вчинків).

Правова ситуація викликає певну життєву обставину, яка через норми права отримує правовий зміст правової якості – юридичного факту.

Юридичний факт містити одну, а в деяких випадках декілька обставин.

Отож, предмет доказування у справах, зокрема і груповими позовами має складатися з юридичних фактів.

До юридичних фактів предмета доказування відносяться факти матеріально-правового та процесуально-правового значення.

Предмет доказування складається з обов'язку доказування (ст. 81 ЦПК) і змагальної основи судочинства (ст. 12 ЦПК) виключно сторонами судового процесу.

Суб'єктами судового доказування є сторони, котрі зобов'язані довести обставини та факти котрими обґрунтовують свої вимоги або заперечення.

Цивільний процес є визначеною в ЦПК модель процесуальної поведінки суду та учасників судового процесу. Судовий процес складається з цілої системи пов'язаних та обумовлених процесуальних дій суб'єктів процесу, які спрямовані на врегулювання конфлікту між сторонами за допомогою ухвалення рішення у справі. Воно є обов'язковою процедурою в судовому процесі, бо є ключовою

основою судового розгляду та вирішення справи й завершення процесу ухваленням судового рішення.

Тільки за рахунок активної поведінки, що врегульовується нормами процесуального законодавства, відбувається доказування учасниками справи, встановлюється логічно обумовлений зв'язок між фактом і доказом як джерелом інформації про цей факт.

Доказування вимагає активної поведінки учасників справи, бо саме від нього залежить дієвість застосування засобів і методів у дослідженні життєвих обставин, які мали місце в минулому та здійснити відновлення минулих подій і дій у теперішньому часі.

У справах за масовими груповими позовами предметом доказування є поєднання однакових юридичних фактів, що мають аналогічне обґрунтування [22, с. 288].

Це є правовою основою для формування сторонами або їх представниками вимог та заперечень. Теза про юридичні факти, які становлять предмет доказування в конкретній справі, вчиняється в письмовій та усній формах. Для справи мають значення виключно юридичні факти, тобто, твердження сторін повинні мати професійну підготовку у сфері права.

Визначення предмету який підлягає доказування відповідними правовими юридичними фактами створює умови для правильного сформування своєї вимоги й заперечення, правильної структури власної тактики в питаннях доказової діяльності, кваліфіковано користуватися доказами, вмотивовано та обґрунтовано формулювати власну позицію та висновки у справі.

В поєднанні це дає змогу переконати суд в правдивості своїх тверджень та здобути рішення суду, що відповідає інтересам учасника справи.

Певним є те що факти конкретної справи є найбільш відомими її учасникам, відповідно, саме вони повною мірою володіють потрібною інформацією про ці

юридичні факти, що прямо впливає на їхню зацікавленість у наданні суду тих фактів, котрі є найбільш вигідними для учасника справи.

Доказування потребує процесуального підтвердження наявності або відсутності фактів (обставин) за допомогою доказів.

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин справи (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (ч. 1 ст. 76 ЦПК).

Доказами є будь-які дані, в тому числі, інформація, зокрема цифрова, яку було надано у формалізованому вигляді, підходящими для опрацювання автоматичними засобами за можливої участі людини; інформація яку було отримано дослідженням письмових, речових доказів, котрі зберегли сліди певного впливу або самі є слідами конкретних подій що мають значення; була одержана в процесі проведення експертизи стосовно поставлених експертові питань виконуючи замовлення учасника справи чи ухвалу суду про призначення експертизи; показання свідків, які були прямими очевидцями подій чи мають інформацією яка стосується обставин, на котрі зсилаються в процесі розгляду справи.

Процесуальне призначення доказів – доведення наявності або відсутності фактів та обставин, котрі мають значення для справи. При роботі над справами за масовими (груповим) позовами можуть бути використані всі докази які передбачено процесуальним законодавством.

Проведення експертизи може бути обов'язковою процесуальною дією у деяких справах за груповим позовом, приміром, для встановлення фактів плагіату, неналежної якості товару чи надання послуг; визначення рівня втрати працездатності робітником; обрахування розміру завданої шкоди тощо.

Дослідження доказів розглядається як центральна частина судового доказування, здійснювана в судовому засіданні, у ході судового розгляду.

Дослідження доказів – це процес сприйняття та обробки інформації, яку собі містять докази про обставини (факти) справи. В фундамент дослідження доказів закладено безпосередню пізнавальну діяльність суду та учасників судового процесу. Усі докази у справі вивчаються у взаємозв'язку та взаємодії, завдяки чому вдається виявити розбіжності між ними чи установити їх хибність, неналежність доказу до факту доказування та вирішується значення доказу для справи.

Результати дослідження доказів виражаються в усній або письмовій формі.

Кожен конкретний вид доказу передбачає способи його дослідження: заслуховування, огляд, оголошення змісту, наявність спеціального процесуального режиму допиту малолітніх і неповнолітніх свідків, призначення перевіркою експертизи, усне опитування, з'ясування умов зберігання інформації, залучення спеціаліста тощо.

Оцінка доказів – це діяльність суду побудована на законах логіки що стосується вчинення правової кваліфікації фактів (обставин) справи й досліджених доказів у справі. Ця діяльність здійснюється на протязі всього часу розгляду справи та її вирішення, а закінчується вона при складанні судового рішення та в момент його проголошення.

Оцінка доказів здійснюється за принципами, які передбачені ст. 89 ЦПК.

Фундаментом оцінки доказів суддею є розумова діяльність, проте правила за якими проводиться оцінювання передбачуються відповідними процесуальними законами (ст. ст. 77–80 ЦПК).

Висновки

В умовах сучасної глобалізації, світового розвитку і наближення романо-германської та англо-саксонської правової системи невідворотнім є запозичення специфічних інститутів що характерні для однієї правової сім'ї іншою і навпаки. Безумовно стосується це й інститутів процесуального права які направлені на захист прав та законних інтересів не визначеного кола осіб, так званого групового або масового чи колективного позову.

Груповий позов - це процесуальний засіб спрямований для захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та законних інтересів, який дає змогу конкретній особі або кільком особам звернутися до суду заради представництва групи осіб без їх особистої.

Він відрізняється від таких схожих категорій як процесуальна співучасть та представництво. На відмінно від співучасті, де учасниками справи є тільки особи що приймають в ній участь в груповому позові особиста участь у справі не є обов'язковою, рішення поширюється на всіх осіб які відносяться до відповідної групи та мають спільні, аналогічні вимоги, представнику цієї групи не потрібно отримувати доручення від всіх її учасників.

Ці відмінності і дають підстави вважати інститут групового позову окремим та самостійним.

Досвід Америки, Великої Британії, Канади, Нідерландів та Австрії викладений у підпункті першого розділу курсової роботи має слугувати основою для єдиної національної моделі та концепції цього інституту цивільного права, на основі якого необхідно створити та закріпити механізми регулювання цього позову у рамках чинного законодавства.

Теперішня ситуація з фактичною відсутністю цього інституту у системі національного судочинства негативно впливає на здатність громадян ефективно захищати свої права та інтереси, у випадку існування значної кількості

однорідних позовних вимог у великої кількості осіб, за дії цього інституту вони б могли вирішити все в рамках одного позову, що б зекономило їм час, кошти та забезпечило більш якісне опрацювання справи судом за рахунок сукупної об'ємності матеріалів та доказів допомогло прийняти обгрунтоване, законне та справедливе рішення.

Проте і суди страждають через відсутність цього процесуального інституту, вони завалені однотипними справами, що даремно витрачають ресурс судду.

В більшості судових установ і так є значний дефіцит суддів що спричиняє довгий розгляд справ та судової тяганини, а тут вони ще й повинні займатись «сізіфовою працею» котра відволікає їх від вирішення справді важливих та важких справ.

Ми сподіваємось, що найближчим часом законотворці приймуть відповідні правки до процесуального законодавства та запустять роботу групових позовів, але не на основі пустого популізму чи бездумного копіювання міжнародного досвіду, а пропускаючи його через призму національного судочинства адаптуючи їх під наші реалії.

Список використаної літератури.

1. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. Академічний курс: підручник / М.Й. Штефан — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. — 624 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України редакція від 06.04.2022, № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Комаров В.В. Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров – Х.: «Право», 2011. – 592 с.
4. Федеральні правила цивільного процесу США в редакції від 01.12.2020 року (Federal Rules of Civil Procedures) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/>.
5. Голландського цивільного кодексу (Burgerlijk Wetboek) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0002656/2021-01-01>
6. Австрійське цивільне уложення 1812 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>
7. Кудрявцева Є.В. Цивільний процесуальний кодекс Англії (правовий статус і основи базової концепції) // // Законодавство. – 2000 – № 12. – С. 34.
8. Оприлюднені проекти нових ЦПК, ГПК та КАС. Закон і Бізнес. 2017. 10 березня. URL: https://zib.com.ua/ua/127922-oprilyudneni_proekti_novih_cp_k_gp_k_ta_kas.html (дата звернення: 09.05.2022).
9. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2018 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018 (дата звернення: 09.05.2022).

10. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 09.05.2022).
11. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020 (дата звернення: 09.05.2022).
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо групових позовів про захист прав споживачів, права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище від 15.05.2019 р. № 10292. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65935 (дата звернення: 09.05.2022).
13. Directive (EU) 2020/1828 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers and repealing Directive 2009/22/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2020/1828/oj> (дата звернення: 10.05.2022).
14. Романюк Я. Україна невинуватно зволікає із впровадженням інституту масового позову. [сайт]. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/14654D4C2E7A3702C2257E610049A51F?OpenDocument&Highlight=0,%CC%E0%F1%EE%E2%E8%E9](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/14654D4C2E7A3702C2257E610049A51F?OpenDocument&Highlight=0,%CC%E0%F1%EE%E2%E8%E9).
15. Романюк Я. М. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. Вісник Верховного Суду України. 2015. № 3. С. 39.
16. Решетникова И. В., Ярков В. В. Защита прав неопределенного круга лиц в гражданском процессе. Судебная реформа: проблемы гражданской юрисдикции. 1999. С. 45–78.

17. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. Вісник Конституційного Суду України. № 4–5/2016. С. 149–159.